

ಸತ್ಯತ್ವಾತ್ ತೇನ ದುಃಖಾದೇಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಿರೋಧತಃ |

ನ ಬ್ರಹ್ಮತಾಂ ವದೇದ್ ವೇದಃ ಜೀವಸ್ಯ ಹಿ ಕಥಂಚನ ||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :

ತೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ= ಆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ, ದುಃಖಾದೇಃ= ದುಃಖವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಸತ್ಯತ್ವಾತ್= ಸತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ= ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ, ವಿರೋಧತಃ= ವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ, ವೇದಃ= 'ತತ್ವಮಸಿ' ಮುಂತಾದ ವೇದವಾಕ್ಯವು, ಕಥಂಚನ= ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಾಗಲೀ, ಜೀವಸ್ಯ= ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮತಾಂ= ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನು, ನ ವದೇತ್= ಹೇಳಲಾರದೋ, ಹಿ= ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗುವ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವು ವಿಷಯವಲ್ಲ.)

ಭಾವಾರ್ಥ :

'ತತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳು ಜೀವಾತ್ಮನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಸಮಗ್ರ ಉಪನಿಷತ್ತು ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮವೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವೂ (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು) ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾದ ಈ ಐಕ್ಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯವು ಪ್ರಪಂಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಶಾಂಕರ 'ಅಧ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯ' ಅಸಂಗತ, ಎನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ-

'ತತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆ ವಾಕ್ಯದ 'ತತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. 'ತ್ವಂ' ಎಂದರೆ ದುಃಖಾದಿದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವ. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಅಭೇದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಬಿಸಿಯಾದ ಬೆಂಕಿಯೂ, ತಣ್ಣಗಿನ ನೀರಿಗೂ ಅಭೇದವಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಅದರಂತೆ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೂ ಅಭೇದವಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಹಾಗೂ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳು ಮಿಥ್ಯಾ, ಅಸತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶುದ್ಧವಾದ ಎರಡು ಚೇತನಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವರಾದ ನಮಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ದುಃಖಾದಿದೋಷಗಳ ಅನುಭವವಿದೆ. ಅಂತಹ ಗುಣಗಳನ್ನು 'ಅಸತ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಸತ್ಯವಾದರೆ ಅಂತಹ ಧರ್ಮವಿರುವ ಜೀವೇಶರಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ದುಃಖಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಅಸತ್ಯವೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸುವುದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಯಜಮಾನಪ್ರಸ್ತರತ್ವಂ ಯಥಾ ನಾರ್ಥಃ ಶ್ರುತೇರ್ಭವೇತ್ |

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾವಿಶೇಷತಃ ||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :

ಯಜಮಾನಪ್ರಸ್ತರತ್ವಂ= ಯಾಗದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ದರ್ಭೆಯ ಅಭೇದವು, ಯಥಾ= ಹೇಗೆ, ಶ್ರುತೇಃ= 'ಯಜಮಾನಃ ಪ್ರಸ್ತರಃ' ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ, ನಾರ್ಥಃ= ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ತಥಾ= ಹಾಗೆಯೇ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ= ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ, ಅವಿಶೇಷತಃ= ದರ್ಭೆ ಮತ್ತು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಜೀವಸ್ಯ= ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಪಿ= ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಭೇದವೂ, ಶ್ರುತೇಃ= 'ತತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ, ನಾರ್ಥಃ= ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ :

'ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ವೇದವು ಹೇಳಿದ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದುದರಿಂದ ನಿರ್ದೋಷವಾದ ವೇದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲು, ಪ್ರಬಲ. ಅದಕ್ಕೆ ದುರ್ಬಲವಾದ ನಮ್ಮಂತಹವರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.' ಇದು ಮಾಯಾವಾದದ ಆಕ್ಷೇಪ. ಇದಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ-

ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ ಸ್ವರ್ಗ-ನರಕಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದ ಹೇಳಿದ್ದೇ ಅಂತಿಮ ತೀರ್ಮಾನ. ಆದರೆ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಪ್ರಬಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವೇದ ಹೇಳಿದರೂ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವೇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆಂದು ಎಲ್ಲ ದಾರ್ಶನಿಕರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, 'ಯಜಮಾನಃ ಪ್ರಸ್ತರಃ' ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ 'ಹೋಮದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಯಜಮಾನ ಅವಶ್ಯಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಎದ್ದು ಹೋಗಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದರೆ ದರ್ಭೆಯೇ ಯಜಮಾನ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಜಡವಾದ ದರ್ಭೆಗೆ ಯಜಮಾನನ ಅಭೇದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ದರ್ಭೆಯನ್ನು ಯಜಮಾನನ

ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು' ಎಂದು ವೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಇದರಂತೆ, 'ನಾನು ದೇವರಲ್ಲ' ಎಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನುಭವವಿರುವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಉಪನಿಷತ್ತು 'ನೀನೇ ದೇವರು' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಬಹುದು- 'ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋರುವ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ವೇದ ಅವನಿಗೆ ದರ್ಭೆಯ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆಗ ವೇದವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಉಪಜೀವ್ಯವೆನಿಸಿದೆ. ತನಗೆ ಅವಲಂಬನೆಯಾಗಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವೇದವು ವಿರೋಧ ಮಾಡಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ ವಿರೋಧ ಬರದಂತೆ "ಯಜಮಾನಃ ಪ್ರಸ್ತರಃ" ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು.

ಆದರೆ, ಇದೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಆ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು 'ತ್ವಂ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ 'ತದಸಿ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಭೇದವನ್ನು ಎದಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಆ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಅಂದಮೇಲೆ ಅಂತಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಭೇದವನ್ನು ಆ ವಾಕ್ಯವೂ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿತು?

ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಗುಣಂ ಜೀವಾತ್ಮ ಭಿನ್ನಂ ಜ್ಞಾಪಯತಿ ಶ್ರುತಿಃ |

ಈಶಂ ತಾಮುಪಜೀವ್ಯೈವ ವರ್ತತೇ ಹೈಕೈವಾದಿನೀ |

ಉಪಜೀವ್ಯ ವಿರೋಧೇನ ನಾಸ್ಯಾಸ್ತನ್ಮಾನತಾಂ ಭವೇತ್ ||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :

(ಯಾ= ಯಾವ), ಶ್ರುತಿಃ= 'ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸ ಸರ್ವವಿತ್' ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯವು, ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಗುಣಂ= ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಗುಣಗಳುಳ್ಳ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, ಜೀವಾತ್ಮ= ಜೀವಾತ್ಮನಿಗಿಂತ, ಭಿನ್ನಂ= ಬೇರೆಯಾದ, ಈಶಂ= ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಜ್ಞಾಪಯತಿ= ತಿಳಿಸುವುದೋ, ತಾಂ= ಅಂತಹ ವೇದವಾಕ್ಯವನ್ನು, ಹಿ= ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಉಪಜೀವ್ಯೈವ= ಅವಲಂಬಿಸಿಯೇ, ಏಕೈವಾದಿನೀ= ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ತದ್ಯೋಹಂ ಸೋಸೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು, ವರ್ತತೇ= ಇದೆ. ತಸ್ಮಾತ್= ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಉಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೇನ= ತಾನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ, ಅಸ್ಯಾಃ= 'ತದ್ಯೋಹಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅಭೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ, ತನ್ಮಾನತಾಂ= ಜೀವೇಶ್ವರಾಭೇದವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು, ನ ಭವೇತ್= ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ :

'ತತ್ ತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಜೀವನು ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರಬೇಕು. ಅವನು ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯುವಾಗಲೇ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನನನ್ನಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ, 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲಾರದು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಯಿತು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ತದ್ಯೋಹಂ ಸೋಸೌ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವೂ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲಾರದು ಎಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ- ಈ ಶ್ರುತಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಜೀವರ ಅಭೇದವನ್ನು ಎದಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಎದಿಸಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲೇ ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನ ಜ್ಞಾನ ವೇದಗಳಿಂದಲೇ ಬರಬೇಕು. 'ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸ ಸರ್ವವಿತ್' ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಮಾನ್ಯ ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲ' ಎಂದು 'ತದ್ಯೋಹಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ 'ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವನಲ್ಲ' ಎಂದೇ ಆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವ ವಾಕ್ಯ ಜೀವಭಿನ್ನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ 'ತದ್ಯೋಹಂ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜೀವಾಭೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸಿತು?

ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರ ಅಭೇದಜ್ಞಾನವು ಬರಲಾರದು.

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವೇ ಸ್ಥಾನಮತ್ಯೈಕೈರಪಿ |

ಸಾದೃಶ್ಯೇ ಚೈಕವಾಕ್ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಾವಕಾಶಾ ಯಥೇಷ್ಟತಃ |

ಅವಕಾಶೋಜ್ಜಿತಾ ಭೇದಶ್ರುತಿನಾತಿಬಲಾ ಕಥಮ್ ||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇ= ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಕಾರಣದಿಂದ, ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವೇ= ಅಸಾಧಾರಣಗುಣದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ, ಸ್ಥಾನ-ಮತಿ-ಏಕೈರಪಿ= ಒಂದೇ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಮಾನವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ, ಚ= ಮತ್ತು, ಸಾದೃಶ್ಯೇ= ಹೋಲಿಕೆಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ, ಏಕವಾಕ್= ಜೀವೇಶರಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯವು, ಸಮ್ಯಕ್= ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ, ಯಥೇಷ್ಟತಃ= ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯ

ಐಕ್ಯವಾಕ್ಯವು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಒಂದೊಂದು ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಸಾವಕಾಶಾ= ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುವಂತಹುದು. ಅವಕಾಶೋಜ್ಞತಾ= ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದ ಭೇದಶ್ರುತಿಃ= ಜೀವೇಶರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ 'ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ' ಮೊದಲಾದ ವೇದವಾಕ್ಯವು, ಅತಿಬಲಾ= ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಿಂತಲೂ ಬಲಿಷ್ಠವಾದುದು, ನ ಕಥಂ= ಹೇಗಲ್ಲ?

ಭಾವಾರ್ಥ :

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜೀವಾಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಭೇದಶ್ರುತಿ ಅನುಗುಣವಾದ ಬೇರೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಭೇದಶ್ರುತಿ, ಅಭೇದಶ್ರುತಿ ಇವೆರಡೂ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಶ್ರುತಿ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು? ಎನ್ನುವುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಭೇದಶ್ರುತಿ ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಿಂತಲೂ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿದ್ದರೂ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಅನೇಕ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಡಿಕೆ ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲೂ ಇದೆ. 'ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲ ಒಂದೇ' ಎಂದಾಗ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. 'ಹಸುಗಳೆಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುತ್ತವೆ' ಎಂದರೆ ಒಂದೆಡೆ ಸೇರುತ್ತವೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ಅವನು ಯಮ' ಎಂದಾಗ 'ಯಮನಂತೆ ಕ್ರೂರ' ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಭೇದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದ್ದಾಗಲೂ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿದೆ.

ಆದರಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದುದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ 'ಈ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮನೇ' ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವವನಿಗೆ 'ಈ ಪ್ರದೇಶವೆಲ್ಲ ಇವನೇ' ಎಂದಂತೆ. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜೊತೆಗೆ, ಅವನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಪರೇಽವ್ಯಯೇ ಸರ್ವ ಏಕೀಭವಂತಿ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಸಾದೃಶ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜೀವ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಸಾವಕಾಶ. ಜೀವೇಶರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ನಿರವಕಾಶ. ನಿರವಕಾಶವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸಾವಕಾಶವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪದ್ಧತಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅಭೇದವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಅತೋ ಯಥಾರ್ಥಬಂಧಸ್ಯ ವಿನಾ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದತಃ |

ಅನಿವೃತ್ತೇಸ್ತದರ್ಥಂ ಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾತ್ರ ವಿಧೀಯತೇ ||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :

ಅತಃ= ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿರುವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವು ಅಸಮಂಜಸವಾದುದರಿಂದ, ಯಥಾರ್ಥಬಂಧಸ್ಯ= ಸತ್ಯವಾದ ದುಃಖಾದಿಬಂಧನವು, ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದತಃ= ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನುಗ್ರಹದ, ವಿನಾ= ಹೊರತಾಗಿ, ಅನಿವೃತ್ತೇಃ= ನಾಶವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ, ತದರ್ಥಂ= ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ, ಅತ್ರ= ಈ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಜಿಜ್ಞಾಸಾ= ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವು, ವಿಧೀಯತೇ= ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ :

ಪರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದ ನಿರಾಕರಣೆ ನಾವು ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥದ ದಾರ್ಢ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಹೊರತು ಪರರನ್ನು ನೋಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿ ಪರಭಾಷ್ಯವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಮಂಗಳ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥವಾ ಸೂತ್ರದ 'ಅತಃ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು- ಪರಭಾಷ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಸರಿಯಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ- ಇಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.